

determined the specifics and difficulties that appear in the context of implementation of the system of operational dispatch control by the appropriate subdivisions.

Keywords: IT (Information Technologies), subdivisions of the Ministry of Emergency Situations, management activity.

УДК 336.76

*Проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук;
здобувачі М.Б. Паласевич; Е.О. Сіра – Львівська КА*

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ БАНКУ

З'ясовано сутність поняття "ризик в банківській інвестиційній діяльності". Проведено класифікацію інвестиційних ризиків щодо реалізації інвестиційних проектів та запропоновано шляхи їх зниження. Визначено головні методи управління інвестиційними ризиками банку в умовах нестабільної економіки.

Ключові слова: ризик у банківській інвестиційній діяльності, види інвестиційних ризиків, політика управління інвестиційними ризиками банку, методи управління ризиками, резерви зменшення ризиків.

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність банку супроводжується різного роду ризиками. Вкладаючи свої кошти у реальний чи фінансовий сектор, банк не має повної гарантії суспільного визнання своїх нових продуктів. Це залежить від ефективного поєднання цілої низки чинників. Отже, завжди існує ризик недоотримання прибутку або понесення збитку.

Водночас багато банків не володіють відповідними ефективними системами управління ризиками, що на фоні недостатнього розуміння характеру та природи ризиків, які супроводжують їхню діяльність, створює загрозу несвоечасного адекватного реагування. З метою ефективного управління ризиками, банківські установи насамперед повинні знати, з якими ризиками найбільше пов'язана їхня діяльність, що вимагає об'єктивної оцінки всіх основних ризиків, зрозуміти, які види ризиків можна максимально мінімізувати. Саме це є передумовою формування дієвої системи управління ризиками.

Питання регулювання банківської інвестиційної діяльності надзвичайно складні і багатоаспектні. Над їх розв'язанням працювали такі вітчизняні учені, як О.Д. Вовчак [1, 2], Т.В. Майорова [4], В.І. Міщенко [5], А.А. Пересада [6], С.К. Реверчук [7] та інші. Однак, безліч аспектів досліджуваної проблеми залишається недостатньо висвітленою та потребує подальшого опрацювання. Зокрема, недостатньо використовується системний підхід до розробки механізму управління інвестиційними ризиками банків в нестабільних економіках. Це визначило вибір проблеми дослідження.

Мета дослідження – розроблення механізму управління інвестиційними ризиками банків у нестабільних економіках.

Результати дослідження. Поняття "ризик в банківській інвестиційній діяльності" пов'язане передусім з умовами ухвалення рішень щодо інвестиційних проектів і прогнозуванням результатів за ними. Розмір втрат як результат діяльності за умов невизначеності – це "ціна ризику", а розмір вигоди – "плата за ризик".

Для того, щоб мати можливість оцінити інвестиційні ризики проекту та з'ясувати, які важелі впливу застосовувати для їх мінімізації, банки здійснюють класифікацію інвестиційних ризиків. На наш погляд, до основних ризиків, з якими стикаються сучасні банківські установи у процесі своєї діяльності, слід віднести [2, с. 108-109]:

- кредитні ризики;
- ризики I стадії інвестиційного циклу (технічні, будівельно-монтажні тощо);
- підприємницькі ризики (фінансові, валютні, портфельні, процентні комерційні та ін.);
- ризики країни (соціально-політичні та економічні ризики).

Ця класифікація не є вичерпною, однак вона вкрай вдало відображає структуру інвестиційних ризиків. Використовуючи описані підходи, пропонуємо класифікацію інвестиційних ризиків щодо реалізації інвестиційних проектів та шляхи їх зниження (табл.) [1, с. 373].

Табл. Класифікація ризиків та шляхи їх зниження під час реалізації інвестиційних проектів

№ з/п	Ризики	Характеристика	Шляхи зниження
1	Затримка введення проекту в експлуатацію	Затримка будівництва, поставок та некомплектність обладнання	Передбачення у договорах підряду високих штрафних санкцій у випадку затримки будівництва; фіксованої ціни вартості будівництва; оформлення гарантії своєчасного введення об'єкта в експлуатацію
2	Виробничий ризик	Помилка у розрахунку витрат на енергоносії, охорону навколишнього середовища, недоліки та перебої у постачанні сировини тощо	Укладання довготермінових договорів постачання, оформлення гарантій постачальників і засновників
3	Ризик менеджменту	Недостатня кваліфікація та низький рівень менеджменту	Гарантія засновників, що проектом керуватиме узгоджена з кредитором компетентна група спеціалістів
4	Ризик збуту продукції	Зміни кон'юнктури ринку, цін та обсягів ринків продукції	Використання довготермінових договорів з фіксованими цінами та обсягами продажу продукції
5	Фінансові ризики	Ризики, пов'язані з фінансовими операціями, у т.ч. валютні ризики, ризик зміни процентних ставок	Використання страхування, валютних застережень, процентних і валютних опціонів, "свопи"
6	Політичні ризики	Зміна законодавства, зміна податків, митних зборів	Страхування, в т.ч. міжнародними компаніями
7	Форс-мажорні ризики	Землетрус, пожежа, страйки тощо	Страхування відомими та надійними страховими компаніями

Зазвичай кожен банк формує і реалізує власну політику управління інвестиційними ризиками, яка передбачає такі заходи:

- оцінювання повноти та достовірності інформації, необхідної для визначення рівня ризику;

- вибір і використання відповідних методів оцінки вірогідності виникнення тої чи іншої ризикової ситуації;
- визначення розміру можливих втрат від настання ризикової ситуації;
- аналіз чинників, що впливають на інвестиційний ризик;
- вибір засобів усунення негативних наслідків можливих втрат.

Процес управління інвестиційними ризиками в банку поділяється на низку послідовних етапів [2, с. 268-269]:

1. Аналіз ризику.
2. Визначення меж і правомірності ризику.
3. Оцінювання можливих наслідків ризику.
4. Оцінка ступеня ризику та розмірів його впливу.
5. Розроблення варіантів рішень.
6. Визначення шляхів і засобів мінімізації ризику втрат.
7. Ухвалення рішення про інвестування.
8. Організація та реалізація рішення.

Аналіз ризику починається з його ідентифікації, у процесі якої визначається природа ризику та описуються усі можливі ризикові ситуації в діяльності банку, а також розраховуються кількісні характеристики ризику стосовно його виникнення. Головною метою ідентифікації ризику є реальний прогноз ситуації за можливих умов реалізації інвестиційної пропозиції. На другому етапі управління ризиками банк оцінює ймовірність зміни обсягу ризику в процесі реалізації інвестиційного проекту, визначає ступінь ризику, порівнює інвестиційний проект з альтернативними варіантами.

Наступними кроками в процесі аналізу ризику є пошук шляхів вирішення конкретної проблеми та визначення їх ймовірних наслідків. На цьому етапі даються ґрунтовні характеристики побічних ефектів, що можуть негативно позначитися на економічній ефективності інвестицій. Зваживши усі варіанти можливих рішень, банк переходить до етапів їх ухвалення та реалізації. Своєрідним засобом зворотного зв'язку в системі управління при цьому слугує постійний моніторинг, контроль за ризиком.

На сучасному етапі у своїй практичній діяльності банки використовують як традиційні (запровадження лімітів, резервування, розподіл ризиків і збитків, хеджування, диверсифікація тощо), так і нові (математичні методи оптимізації, нормативи центрального банку щодо банківського інвестування) методи контролю за інвестиційними ризиками.

Розглядаючи різні підходи до управління ризиками, ми спробували сформулювати комбінацію методів, яка б дала змогу максимально ефективно управляти інвестиційними ризиками банків. Починати оцінку ризиків, на наш погляд слід, відштовхуючись від фінансової інформації, яку банкові надає клієнт для здійснення інвестицій, тобто використовувати інструмент суб'єктивного методу оцінки ризиків – *аналіз доцільності витрат*. Перевага цього методу полягає в тому, що банк зазвичай використовує стандартні підходи до фінансового аналізу результатів діяльності підприємства, орієнтуючись на ідентифікацію потенційних зон ризику з урахуванням показників його фінансової стійкості. У подальшому доцільно *проаналізувати чутливість проекту*. Цей підхід є виправданим за нестабільної економічної ситу-

ації, оскільки дає змогу визначити вагомість впливу окремих чинників за проектом на його загальну прибутковість і, відповідно до отриманих результатів, вжити заходів щодо зниження ризиків, пов'язаних з цими чинниками. Окрім цього, аналіз чутливості дає змогу банку порівнювати інвестиційні проекти між собою.

Враховуючи те, що середовище реалізації інвестиційного проекту динамічно розвивається, доцільно, на наш погляд, здійснювати *аналіз сценаріїв розвитку проекту*, який дає змогу оцінити вплив на проект одночасної зміни декількох чинників через вірогідність кожного сценарію. Сформувавши ймовірну картину реалізації інвестиційного проекту, банк отримує змогу чітко визначити, до яких нетрадиційних методів управління інвестиційним ризиком йому слід вдатися.

Найбільш привабливими методами управління ризиками є лімітування та диверсифікація. Проте, для досягнення позитивного ефекту від управління цих двох методів замало, слід комбіновано використовувати й інші способи мінімізації ризиків, одним із яких є хеджування. За своєю суттю хеджування є процесом страхування ризику від можливих збитків шляхом переносу ризику зміни ціни з однієї особи на іншу.

Зменшенню інвестиційних ризиків сприяє також ретельне опрацювання та узгодження умов договорів і контрактів між партнерами за інвестиційним проектом, особливо стосовно прав та обов'язків сторін за настання можливих негативних подій. Мінімізації інвестиційних ризиків сприятиме вкладання коштів в інтегрований бізнес, що охоплює основний проект і сферу постачання товарів та послуг для нього, а також сферу збуту продукції основного проекту, що дасть змогу знизити ризик неадекватної поведінки партнерів.

Висновки. Інвестиційна діяльність банку нерозривно пов'язана з різного роду ризиками. Банки-інвестори свідомо беруть на себе певний ризик, оскільки повністю усунути його вони не в змозі. Отже, для того, щоб досягти якнайкращого результату, банки мають враховувати можливі ризики, вміти визначити той рівень ризику, на який наважується банк, і знайти шляхи мінімізації цього ризику. Нині у практичній діяльності банки використовують різноманітні методи контролю за інвестиційними ризиками. Серед способів їх обмеження можуть застосовуватися як традиційні методи (встановлення лімітів, резервування, розподіл ризиків і збитків, хеджування, диверсифікація та ін.), так і нові (математичні методи оптимізації, нормативи центрального банку щодо банківського інвестування). Зменшенню інвестиційних ризиків сприяє також ретельне опрацювання та узгодження умов договорів і контрактів між партнерами за інвестиційним проектом, вкладання коштів в інтегрований бізнес тощо.

Література

1. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні / О.Д. Вовчак. – Львів : Вид-во Львівської КА, 2005. – 544 с.
2. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні / О.Д. Вовчак // Кредоінвест. – 2006. – № 4. – 21 с.
3. Лапуста М.Г. Риски в предпринимательской деятельности / М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 1998.

4. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність : навч. посібн. / Т.В. Майорова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 376 с.
5. Міщенко В.І. Банківський нагляд : навч. посібн. / В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева. – К. : Вид-во "Знання", 2004. – 406 с.
6. Переседа А.А. Управління банківськими інвестиціями : монографія / А.А. Переседа, Т.В. Майорова. – К. : Изд-во КНЕУ, 2005. – 388 с.
7. Реверчук С.К. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю : монографія / С.К. Реверчук, Л.Г. Кльоба, М.Б. Паласевич / за ред. С.К. Реверчука. – Львів : Вид-во "Тріада плюс", 2007. – 352 с.

Башнянин Г.И., Паласевич М.Б., Сира Е.А. Система управления инвестиционными рисками банка

Вьяснена сущность понятия "риск в банковской инвестиционной деятельности". Проведена классификация инвестиционных рисков относительно реализации инвестиционных проектов и предложены пути их снижения. Определены методы управления инвестиционными рисками банка в условиях нестабильной экономики.

Ключевые слова: риск в банковской инвестиционной деятельности, виды инвестиционных рисков, политика управления инвестиционными рисками банка, этапы управления инвестиционными рисками, методы управления рисками, резервы уменьшения рисков.

Bashnyanin G.I., Palasevich M.B., Sira E.O. Control the system by investment risks bank

Essence of concept is found out "risk in bank investment activity". Classification of investment risks is conducted in relation to realization of investment projects and the ways of their decline are offered. Certainly the stages and methods of management of bank investment risks in the conditions of unstable economy.

Keywords: a risk is in bank investment activity, types of investment risks, politician of management of bank investment risks, stages of management investment risks, methods of management risks, backlogs of diminishing of risks.

УДК 005.[52+334]

Доц. Л.І. Рішук, канд. екон. наук;
доц. Н.Є. Василюшина, канд. екон. наук –
Івано-Франківський НТУ нафти і газу

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності системи управління ризиками на підприємствах, що передбачає оцінювання абсолютної та відносної ефективності, а також розрахунок економічного, організаційного, часового, інформаційного ефектів та визначення соціального ефекту, ефекту достовірності, своєчасності та інтеграції.

Ключові слова: ефективність, абсолютна ефективність, відносна ефективність, ефект, система управління ризиками.

Вступ. На сьогодні промислові підприємства характеризуються високим ступенем ризиків та низьким рівнем управління ними. Тому актуальним є формування системи управління ризиками, що дає змогу отримати позитивний результат діяльності за мінімальних втрат. Побудова ефективної системи управління ризиками – це складна та громіздка робота, яка залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів. Проте її впровадження на підприємствах призведе до зменшення збитків та сприятиме їх успішній діяль-

ності. Будь-які рекомендації та розробки з удосконалення діяльності підприємства, зокрема і пропозиції щодо вдосконалення системи управління ризиками, потрібно розглядати крізь призму їх переваг та оцінювати ефективність запровадження.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є розроблення методичного підходу до оцінки ефективності системи управління ризиками на підприємствах.

Результати дослідження. У літературних джерелах і на практиці достатньо уваги приділено питанням управління ризиками [1-3] та методико-прикладним аспектам формування системи управління для підприємств окремих галузей [4-6], проте немає єдиного погляду на методику визначення ефективності систем управління взагалі і системи управління ризиками зокрема.

Під час оцінювання ефективності впровадження системи управління ризиками, оскільки і для оцінювання ефективності інших заходів, необхідно розрізняти абсолютну та відносну ефективність. Під абсолютною ефективністю розуміють той внесок, який здійснила розроблена система для досягнення кінцевої мети. Абсолютна ефективність визначається як співвідношення економічного ефекту від запровадження системи управління ризиками та витрат. Проте на практиці дуже важко кількісно виразити безпосередньо вплив системи управління ризиками на результати роботи та й для цього потрібен визначений час.

У процесі запровадження розробленої системи управління ризиками підприємство матиме такі види витрат:

- витрати на організацію робочих місць групи інформаційного та методичного забезпечення новоствореної служби управління ризиками ($B_{\text{орм}}$);
- витрати на заробітну плату працівників певної групи ($B_{\text{зп}}$);
- витрати на нарахування на заробітну плату вказаних працівників ($B_{\text{нзп}}$);
- витрати на організацію системи збирання та оброблення інформації ($B_{\text{зоі}}$);
- витрати на реалізацію обраних методів оптимізації ризику ($B_{\text{мор}}$);
- витрати на вжиття заходів щодо попередження ризику ($B_{\text{зпр}}$);
- інші витрати ($B_{\text{ін}}$).

Загальні витрати на запровадження системи управління ризиками становитимуть:

$$B = B_{\text{орм}} + B_{\text{зп}} + B_{\text{нзп}} + B_{\text{зоі}} + B_{\text{мор}} + B_{\text{зпр}} + B_{\text{ін}}. \quad (1)$$

Прогнозовано, підприємство отримає таку економію:

- зменшення збитків внаслідок настання ризикових подій (ΔZ);
- зниження витрат від простоювання підприємства чи його структурних одиниць ($\Delta B_{\text{пр}}$);
- збільшення (доотримання) прибутку підприємства через ефективне використання методів оптимізації ризику ($\Delta \Pi$);
- зменшення експлуатаційних витрат підприємства за рахунок збільшення продуктивності праці через покращення рівня інформованості ($\Delta B_{\text{ин}}$);
- зниження накладних витрат через впровадження системи управління ризиками ($\Delta B_{\text{н}}$).

Таким чином, загальна економія від впровадження системи ризик-менеджменту становитиме: